

УДК 323.1:32.1(477.87)

Дегтеренко А. М.,
кандидат політичних наук, доцент, головний
консультант сектору етнополітики,
Національний інститут стратегічних досліджень
(Україна, Київ), degterenko@niss.gov.ua

ПОЛІТИЗАЦІЯ ЕТНІЧНОСТІ НА ПРИКЛАДІ «РУСИНЬСЬКОГО ПИТАННЯ» В УКРАЇНІ

Розглянуто «русинське питання» в контексті політизації етнічності в Україні. Проаналізовано чинники, які можуть призводити до етнополітичних конфліктів в Україні у вимірі русинської проблематики. Використано діалектичний метод дослідження, а також емпіричні – моніторинг, математико-статистичні, зокрема, структурне та типологічне групування базового матеріалу. Акцентована роль держави, наукової спільноти та громадськості в мінімізації загроз соціальній стабільності українського суспільства, пов'язаних з русинським етноконфліктогенним чинником. Сформульовані рекомендації державним інститутам, громадським організаціям та ЗМІ щодо прогнозування протиріч та можливих конфліктів на ґрунті «русинського сепаратизму». Розроблено практичні рекомендації щодо врахування етнонаціональних особливостей в контексті впровадження в регіонах державної етнополітики.

Ключові слова: русинський сепаратизм, політичне русинство, Закарпаття, загальнонаціональна консолідація, етнічна самоідентифікація, етнонаціональна політика, регіональна ідентичність.

У 2014–2015 роках з'явилися нові загрози у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній площині та виклики для національної безпеки держави, які вплинули на всі процеси життєдіяльності в Україні. Основними питаннями на порядку денному стали, відповідно до Стратегії національної безпеки України [1]: загроза територіальній цілісності держави, агресія РФ проти України, збереження незалежності, військова присутність Російської Федерації в Криму і на Сході України, нарощування військових сил вздовж державного кордону України, тероризм і сепаратизм. Все частіше в науковому та інформаційному просторі постає питання як саме спрацює в Україні «принцип доміно», коли «особливого статусу» почнуть вимагати «окремі райони» в різних регіонах України. Актуалізувалося це питання у місцях компактного проживання національних меншин (угорців, румунів та інших), які вже неодноразово заявляли про необхідність створення національно-культурних автономій. Питання створення національно-культурної автономії русинів на Закарпатті привернуло увагу громадськості.

Системна криза змінила акценти розвитку етнонаціональних відносин в Україні. Підтвердженням цього є специфіка конфліктів на етнічному ґрунті. Як свідчать результати дослідження, здійсненого Інститутом соціології НАНУ 2014 року, 14,7% респондентів визнали, що їм доводилося за останні 12 місяців стикатися з випадками дискримінації (утиску прав та інтересів) щодо українців, порівняно з 2012 роком – 8,4%. На питання: чи доводилося за останні 12 місяців стикатися з випадками дискримінації щодо росіян відповіли «так» 9,6% респондентів, що на 5,9% більше порівняно з 2012 роком. Ці показники засвідчують досить високий рівень занепокоєння в суспільстві щодо загроз утиску прав та інтересів громадян держави різних етнічних груп, але в той же час загальна соціально-психологічна ситуація в сучасному українському суспільстві сьогодні є досить толерантною, що підтверджують результати того ж самого моніторингу Інституту соціології НАН України щодо національної дистанційованості населення країни в 1992–2014 роках. Інтегральний індекс національної дистанційованості населення України від різних

етнічних груп у 2014 році зменшився та дорівнює 5,0 (протягом 2008–2012 рр. він дорівнював показнику 5,2, у 2006 році – 5,3) [2].

Русинське питання (визнання русинської мови та русинської автономії на Закарпатті), набуває резонансності хвилеподібно, наприклад, у часи передвиборчих кампаній, а також є інструментом щодо збільшення іноземного впливу (в першу чергу, російського) на Заході України. Але саме сьогодні, враховуючи зміни, які відбулися в українському суспільстві, в умовах системної кризи та відповідно до зовнішньополітичних викликів, русинське питання набуває актуальності в контексті національної безпеки, як ніколи раніше.

Відповідно до Всеукраїнського перепису населення 2001 року, в Україні проживають представники понад 130 етнічних груп. Існування етнічних спільнот – це історичне явище, яке не потребує правового визнання, а може лише фіксуватися під час переписів населення у формі особистої самоідентифікації. Під час проведення Всеукраїнського перепису 2001 року всі громадяни мали можливість вільно зазначити свою етнічну ідентифікацію. «Русинами» самовизначилися 10183 особи, які мешкають на Закарпатті. Більша частина русинів України проживає у Закарпатській області та дорівнює 0,54% населення цієї області. Розподіл населення Закарпатської області за окремими адміністративно-територіальними одиницями, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову (у % до загальної кількості чисельності населення) свідчить, що із загальної чисельності територіальних одиниць – з 257 населених пунктів області – тільки в 52 з них чисельність населення, яке самовизначилося русинами, становить більше 1% від усього населення кожної окремої територіальної одиниці. Серед адміністративно-територіальних одиниць з найвищим відсотком русинського населення: Ганьковицька сільрада (с. Ганьковиця) – 90,54% населення; Неліпинська сільрада – 21,95%, с. Неліпино – 22,34%; с. Сасівка – 21,81%; с. Ромочевиця – 20,36%, с. Жборівці – 4,18%, с. Кендерешів – 2,18%, м. Мукачеве – 2,02% [3] та інші.

Питання русинів є актуальним в багатьох країнах їх розселення. Етнонім «русин» у наш час використовує частина населення Словаччини, Чехії, Угорщини, Польщі, Румунії, а також нащадки переселенців із Закарпаття і Пряшівщини на теренах Сербії та Хорватії. Русинами називає себе частина нащадків переселенців із західноукраїнських земель в Канаді, США, Австралії та інших країнах. Прибічники «політичного русинства»¹

¹ «Політичне русинство» в Україні – це явище, що виникає на початку 1990–х рр. під час процесу набуття Україною незалежності, як рух за відокремлення Закарпаття, та/або набуття ним автономії. 1 грудня 1991 року 78% населення Закарпаття висловилися за надання Закарпаттю із закріпленням у Конституції України статусу спеціальної самоврядної адміністративної території у складі незалежної України. Незважаючи на результати референдуму і пов'язані з ним події, у XX ст. русинський рух не отримав підтримки і знову починає активізуватися на початку XXI ст., як боротьба за відновлення прав русинів на Закарпатті, відродження мови, культури, за утворення держави русинів, що зазнають утиску прав і свобод зі сторони українців. У 2008 році було проголошення незалежності Підкарпатської Русі та створення уряду з вимогою відокремлення Закарпаття, що було однозначно розцінено як прояв сепаратизму та спроба порушення територіальної цілісності держави, і мало безпосередню підтримку зі сторони Росії. Сьогодні русинське питання найчастіше проявляється як передвиборча технологія.

вважають, що у світі потенційно є близько двох мільйонів русинів. Так, канадський вчений П. Магочі відносить до русинів населення Закарпатської області України (977 тисяч осіб), частину населення Словаччини, Сербії та Хорватії (більше 160 тисяч осіб). В монографічному дослідженні буковинського етнополітолога І. Буркута, щодо теми русинства, зазначається, що загальна кількість русинів у світі може сягати трохи більше 100 тисяч осіб [4, с. 153–154], що до певної міри підтверджується переписами населення у країнах проживання русинів, проведених на початку ХХІ ст.

Навколо локальної групи українського народу, що зберегла за собою давній загальноукраїнський етнонім «русини», уже протягом більше ста років ведуться наукові й політичні дискусії. Науковці і політики намагаються визначити місце і роль цієї групи в світовій цивілізації. Багато вітчизняних вчених, які займаються проблематикою етнопольових відносин (О. Антонюк, М. Бударін, М. Головатий, Л. Зубко, О. Позняк, С. Савойська, О. Шевчук та інші), розглядають русинів як етнопольову групу українського народу.

Проблема «політичного русинства» привернула до себе увагу багатьох наукових діячів, таких, зокрема, як С. Віднянський, І. Гранчак, О. Кривицька, В. Котигоренко, І. Кресіна, О. Майборода, О. Мишанич, М. Панчук, Я. Пилинський, які у своїх працях досліджують феномен русинства, культуру русинів, їх звичаї і ментальність, історію розвитку тощо. Такі науковці, як В. Бирчак, А. Волошин, М. Лелекач, І. Панькевич, письменники-педагоги Л. Дем'ян, О. Маркуш доводять, що мова русинів Закарпаття не що інше, як один з діалектів української мови, а русини є саме українцями. В. Брензович, М. Макара, І. Мигович, П. Магочі все ж намагаються довести, що русини – окрема етнічна група, котра зберігає живу материнську мову, свій фольклор тощо. З одного боку, русинське питання є досить дослідженим, але з іншого – загрози національній безпеці України, відповідно до русинської проблематики, є ґрунтовно не вивченими. Авторка даної статті долучається до загальнонаукової дискусії в світлі сучасних подій на теренах України та аналізує русинську проблематику у вимірі нових актуальних заґроз та викликів сьогодення.

Метою даної статті є аналіз «русинського питання» в контексті політизації етнічності в Україні відповідно до сучасних внутрішньо- та зовнішньополітичних реалій.

Основними завданнями є систематизація чинників, які можуть призвести до етнопольових конфліктів в Україні у вимірі русинської проблематики; розробка рекомендацій державним інститутам, громадським організаціям та ЗМІ щодо прогнозування протиріч та можливих конфліктів на ґрунті «русинського сепаратизму»; акцентуація ролі держави, наукової спільноти та громадськості в мінімізації заґроз соціальної стабільності українського суспільства, пов'язаних з русинським етнопольовим конфліктом.

Історична довідка. Законодавчі ініціативи.

Формування «політичного русинства» в його сучасній версії – це яскравий прояв політизації етнічності в Україні. Його прихильники намагаються відокремити корінне населення території з його регіональною русинською самосвідомістю від решти етнопольового населення та домогтися адміністративно-політичного або державно-політичного самовизначення русинів як окремого народу. Русинську ідентичність «політичні русини» розглядають

як легітимацію їх виняткового права на управління регіоном, використання його природних та інших соціально-економічних ресурсів і людського потенціалу. Значна частина прибічників політичного русинства орієнтується на Росію, частина на Польщу, Угорщину, Чехію, Словаччину.

Поліетнічний склад населення Закарпаття зумовлений етнопольовими, культурними, колонізаційними, міграційними, асиміляційними процесами, що впродовж багатьох століть визначали його розвиток. Причому, етнопольові ситуація в краї залежала від двох визначальних чинників: від національної політики держав, до складу яких у той чи інший період входило Закарпаття, та від міжетнічної взаємодії представників різних етносів, що мешкали в краї [5]. В окремі періоди української історії русини Закарпаття лише епізодично і короткочасно мали умови (періоди УНР–ЗУНР, Карпатської України) політичного домінування. В усі інші періоди історії в краї політично домінували угорці (у період входження Закарпаття до складу Австро–Угорщини), чехи і словаки (Чехословаччини), українці як складова нової історичної спільноти – «радянський народ» (СРСР) та українці (незалежна Україна).

У 90–ті роки ХХ століття розгорнувся рух «політичного русинства» з метою обґрунтування доцільності надання автономного статусу Закарпаття у складі України. Демонтаж комуністичних режимів у різних країнах не був синхронним, але саме на базі українських громадських культурно-освітніх об'єднань впродовж одного року було започатковано «політичне русинство». Так, у березні 1991 року у Межилаборцях (Чехословаччина) скликається перший світовий конгрес русинів. Між іншим, вже 13–й конгрес русинів заплановано на червень 2015 року у Румунії.

Русинське питання не залишилося поза увагою міжнародної спільноти і 2006 року Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації оприлюднив резолюцію, де була висловлена стурбованість відсутністю офіційного визнання в Україні русинів. На виконання заключних зауважень Комітету ООН Україна надала додаткову інформацію про стан русинського питання в країні [6].

У 1992 і 2002 роках Закарпатська обласна рада зверталася до центральної влади України з проханням визнати русинів окремою національністю. 7 березня 2007 року Закарпатська обласна рада, ухваливши рішення про визначення національності «русин», фактично підтримала бажання 10183 громадян України, та тим самим, взявши на себе сміливість визначити процес народження нації, замість «природного тривалого процесу націєтворення». Верховна Рада України наголосила на невідповідності чинному законодавству рішення №241 від 07.03.2007 року Закарпатської обласної ради.

Наступним історичним етапом політизації «русинського питання» став І Європейський конгрес підкарпатських русинів у червні 2008 року (м. Мукачеве), на якому було прийнято меморандум–звернення до урядів, президентів і парламентів світу з проханням виступити гарантами державно-правового статусу Закарпаття як Підкарпатської Русі. У жовтні 2008 року в м. Мукачеве було проведено ІІ Європейський конгрес підкарпатських русинів на якому було прийнято меморандум й Акт проголошення відновлення русинської державності. Служба безпеки України відреагувала кримінальною

справою на ці прояви сепаратизму, спроби порушення суверенітету, територіальної цілісності держави і розпалювання міжетнічної ворожнечі.

Протягом останніх років проводилася законотворча робота в цьому напрямку і на рівні Верховної Ради України. Варто зазначити, що в листопаді 2005 року до ВРУ були внесені проекти постанов «Про русинів в Україні» та «Про визнання національності «русин» та внесення національності «русин» до переліку національностей, що проживають в Україні за даними перепису населення, проведеного 2001 року» (реєстр №8406 та №8406-1 від 03.11.2005 р.), а також проект постанови «Про русинів в Україні» (реєстр №7242 від 12.10.2010 р.) [7]. Ці проекти так і не стали предметом обговорення на пленарному засіданні ВРУ, що може розглядатися як підтвердження надуманості русинського питання як такого. Але проблема полягає в тому, що русинське питання може бути використано проти української державності в будь-який час.

З'ясування чинників, які можуть призвести до етнополітичних конфліктів, є актуальним завданням політичної науки і практики. В цьому сенсі актуальним є саме визначення шляхів відвернення етноконфліктної перспективи або мінімізації її деструктивних наслідків в разі розвитку конфлікту.

Основними чинниками етнополітичних конфліктів в Україні на ґрунті русинської проблематики сьогодні є: «політичне русинство» як явище в умовах системної кризи; прояви «русинського сепаратизму» та активізація мовного русинського питання.

«Політичне русинство». Інтенсифікація етнонаціональних питань «політичного русинства» сьогодні може поставити під сумнів недоторканність кордонів України, розкитувати державний суверенітет, якщо врахувати, що на свідомість русинів Західної України, використовуючи гасло про дружні мовно-культурні зв'язки, тиснуть політичні, а часто й владні структури Росії, Угорщини, Словаччини, Румунії. З іншого боку соціологічні опитування підтверджують думку, що погляди мешканців Закарпаття на події в Україні не завжди відрізняються від поглядів мешканців інших західних та центральних областей країни. Відповідно до результатів дослідження **«Думки і погляди населення України: грудень 2014 року»¹** щодо запитання якою ви бачите долю свого регіону, то частиною унітарної України в межах діючої Конституції бачать своє майбутнє 91,5% респондентів Закарпатської області, 69,7% респондентів Чернівецької області та 53,4% респондентів Галичини [8].

«Русинський сепаратизм». «Русинський сепаратизм», про виитоки і прояви якого активно ведуться дискусії і сьогодні, з'являється на початку 90-х років ХХ століття та базується на спробі довести мовно-культурну та історичну окремішність «підкарпатських русинів» від українців, а також на географічному розташуванні («Підкарпатська Русь» – як географічний центр Європи). Акценти можуть змінюватися відповідно до сучасних умов. Так, збройний конфлікт на Сході України, окупація

Криму, проголошення незаконних народних республік на частині території Донецької та Луганської областей дають новий поштовх до мас-медійних та політичних провокацій щодо визначення окремого статусу території розселення русинів в Україні. Так, 28 березня 2015 року в прес-центрі «Нове Закарпаття» відбувся захід, який ще до свого проведення викликав неоднозначну реакцію [9], оприлюднивши думки керівників русинського руху щодо «окремих регіонів Закарпаття» та їх «особливий статус» за прикладом ДНР та ЛНР.

Ще прикладами прояву «русинського сепаратизму» є періодичні звернення лідерів русинства до міжнародної спільноти щодо визнання Україною «карпато-української» меншини: «Ми бачимо у цілому позитивну тенденцію до визнання русинів Україною. Настав час, щоб завершити цей процес і визнати цю законослухняну і мирну меншину як офіційну національність в Україні» [10].

У 2015 році моніторингова група, яка була сформована делегатами правозахисних організацій (Рада Національних меншин – Вайсберг Млада; Агентство журналістських розслідувань – Олена Виноградна; Всеукраїнська Правозахисна група – Ігор Новосодюк; Миколаївська Правозахисна група – Шпак Наталія; Львівська Правозахисна Група – Будзан Віктор; Міжнародний культурний Центр – Машталер Лев), представниками міжнародних об'єднань і журналістами, які проводили дослідницьку роботу з метою з'ясування, чи є насправді вимоги представників низки етнічних груп регіону Закарпаття про визнання результатів референдуму 1991 року щодо автономії Закарпаття справедливими і чи слід визнавати русинів національною меншиною. Приводом до роботи правозахисної групи, відповідно до повідомлень цієї групи, стала серія матеріалів у різних ЗМІ про спроби представників національних меншин Закарпаття організувати діалог із владою України: про передачу понад 10000 підписів жителів Закарпатської області, яка відбулася 2 березня 2015 року, котрі закликають Президента України П. Порошенка і депутатів Верховної Ради України до визнання русинів національною меншиною та поверненню до діалогу про широку автономію Закарпаття у складі України [11]. Ідеологами цієї моніторингової групи були зроблені висновки, що представники русинів та інших народностей піддаються в Україні дискримінації на етнокультурному ґрунті [12]. Під час моніторингу було опитано більше 300 русинських сімей в Ужгородському, Мукачівському, Виноградському, Тячівському, Берговецькому, Рахівському та Хустівському районах Закарпатської області. В анонсі оприлюднення результатів дослідження через майбутню доповідь про порушення прав русинів йдеться, що вона буде спрямована Верховному комісару ООН з прав людини, депутатам Європарламенту і Верховному комісару ОБСЄ у справах національних меншин. Але говорити про однозначну підтримку проявів «русинського сепаратизму» в Україні неможливо.

Що ж до русинської спільноти, то офіційні дані Закарпатської обласної державної адміністрації свідчать, що національним меншинам забезпечуються права на користування і навчання рідною мовою, використання національної символіки, відзначення національних свят, задоволення потреб у засобах масової інформації та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Так, сьогодні в

¹ Довідково. Дослідження «Думки і погляди населення України: грудень 2014 року» проводилося за замовленням ZN.UA Київським міжнародним інститутом соціології 4–19 грудня 2014 року. У ході дослідження було проведено 3035 інтерв'ю з дорослими жителями України, які проживають у 179 населених пунктах України

Закарпатській області офіційно зареєстровані русинські товариства й організації (Закарпатське обласне об'єднання громадян «Общество Карпатських Русинів», Русинське науково-освітнє товариство, Закарпатське обласне «Общество подкарпатських русинів», Закарпатське обласне об'єднання громадян «Крайове товариство подкарпатських русинів», Союз русинських письменників Закарпаття, Закарпатське обласне науково-культурологічне товариство ім. О. Духновича, Закарпатське обласне Підкарпаторусинське товариство, Асоціація «Сойм підкарпатських русинів», Обласна спілка громадських організацій «Народна рада русинів Закарпаття», Закарпатське обласне громадське об'єднання «Русинська Родина», Закарпатська обласна громадська організація «Народна Рада Подкарпатской Руси» [13] та інші), працюють недільні школи, проводяться фестивалі русинської культури, русинською мовою видаються газети («Подкарпатський русин»), брошури, ведуться телепередачі («Русинська родина») і радіо передачі [14].

Отже, говорити про утиск прав і свобод в цьому сенсі є фактично необґрунтованим. А щодо задоволення потреб визнання русинів окремим етносом на теренах України, то для цього досі не знайдено жодних переконливих аргументів.

Мовне русинське питання. Чинником, який може призвести до етнополітичних конфліктів на теренах окремих регіонів України, за певних умов, може розглядатися і питання мови русинів. Ідеологами, які підтримували окремішність русинської мови, були чеські, угорські та інші вчені, серед яких угорський філолог О. Бонкало та канадський історик П. Магочі. В своїй дисертації В. Брензович відстоює окремішність русинської мови від української, як і русинів від українців [15]. У ХХ сторіччі чехословацька влада визнала русинську мову мовою державних установ Підкарпатської Русі та мовою навчання в початкових класах Закарпаття. Угорська влада називала цю мову угроруською і підтримувала ідею відтворення окремої русинської мови. У Словаччині нині русинською мовою створюють сайти, захищаються наукові праці. З 1992 по 1995 рік у Словаччині відбувався процес кодифікації русинської мови, а зараз діє Інститут русинської мови і культури, театр ім. О. Духновича у Пряшеві, видаються словники й підручники русинською мовою. Слід зазначити, що окремі фахівці, зокрема, професор кафедри славистики у шведському місті Упсалі С. Густавсон виокремлює чотири варіанти русинської мови – це лемківська (у Польщі), пряхівська (у Словаччині), ужгородська (в Україні) та югославська.

Чинне законодавство України щодо мовної політики в Україні ставить ряд питань для роздумів та пропозицій. Закон України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року був покликаний привести національне мовне законодавство у відповідність до Європейської хартії регіональних мов і мов меншин. Однак, між ним і Законом «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» [16] є ґрунтовні відмінності. Так, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в Україні положення Хартії застосовуються до білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської мов. На підставі Закону України «Про засади державної мовної

політики» перелік мов, на які спрямовані заходи щодо підтримки регіональних мов або мов меншин, значно розширено за рахунок вірменської, ромської, русинської, караїмської, кримчацької мов. Включення до згаданого переліку русинської мови є досить провокаційним, враховуючи внутрішньо- і зовнішньополітичний контекст «політичного русинства». В той же час, відповідно до ст.7 Закону України «Про засади державної мовної політики», в якій зазначено, що до кожної мови, визначеної у частині другій цієї статті, застосовуються заходи, спрямовані на використання регіональних мов або мов меншин, що передбачені у цьому Законі, за умови, якщо кількість осіб – носіїв регіональної мови, що проживають на території, на якій поширена ця мова, становить 10 відсотків і більше чисельності її населення, русинська мова не може бути застосована як регіональна на підставі загальної чисельності русинів (менше 1%: Закарпатська область – 0,54% населення, Закарпаття як регіон – 0,8% населення) [17].

Висновки. Чи спрацює русинський чинник в умовах зовнішньополітичних та внутрішньополітичних викликів, які стоять перед Україною сьогодні, це питання однозначної відповіді не має. Є підґрунтя. Є умови. Про що свідчать вищенаведені факти у статті. Представники етнічних груп, що компактно проживають у прикордонних регіонах України, часто ідентифікуючи себе з етнічними групами сусідніх держав, які розробляють сценарії «захисту» «своїх співвітчизників» на території України, створюють підґрунтя щодо нових загроз національній безпеці нашої держави. Так, певні загрози етнополітичній стабільності в Україні створює поведінка екстремістських кіл в Росії, Румунії та Угорщині, а також реалізація цими країнами державних програм. Сьогодні це – і ініціатива угорців Закарпаття щодо утворення на території області угорського автономного національно-територіального округу, подвійне громадянство та багато інших заходів і стратегій. Такі умови є досить сприятливими для активізації «політичного русинства».

До основних рекомендацій щодо прогнозування протиріч та можливих конфліктів у вимірі русинської проблематики можна виокремити, по-перше, активізування системної роботи у сфері регуляторів етнонаціональних відносин в Україні. Системної концептуалізації потребують правові регулятори етнонаціональних відносин, які мінімізують загрози етнічних конфліктів та створюють умови для посилення консолідації населення країни як української громадянської нації. Це має відношення і до діяльності відповідних структур, які мають регулювати сферу етнополітики держави, і до законодавчого визнання відповідного базового документа, в якому би було чітко окреслено мету, принципи, завдання державної етнонаціональної політики, механізми її реалізації з урахуванням сучасних внутрішніх та зовнішніх викликів та загроз національній безпеці.

По-друге, актуальним є постійний моніторинг етнонаціональних процесів за регіонами України та вироблення пропозицій щодо способів попередження та розв'язання можливих конфліктних ситуацій та протиріч. При проведенні Всеукраїнського перепису населення 2001 року та підготовці його офіційних результатів Державний комітет статистики використовував перелік національностей та мов, розроблених Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології

ім. М. Т. Рильського НАН України. Враховуючи, що 0,8% жителів Закарпаття відповідно до результатів Всеукраїнського перепису 2001 року ідентифікували себе русинами, що не потребувало документального підтвердження, і тим самим, відповідно до Конституції України, гарантувало вільне визначення респондентами власної етнічної належності, то постає питання як вони себе ідентифікують – українцями і русинами, тільки русинами чи якимось по-іншому. Необхідним є проведення регіонального соціологічного опитування щодо визначення особистої ідентифікації мешканців Закарпаття. Питання можуть бути такими: Ким Ви себе вважаєте? 1) українцем; 2) українцем/русиним; 3) русиним. А під час проведення перепису населення у 2016 році було б доречно передбачити можливість самоідентифікуватися відповідно до таких варіантів: 1. – «українець», 2 – «українець–русин», 3 – «русин», 4. – «інший» (вказати хто – росіянин, угорець, словак, румун та ін.). Про такий спосіб створення можливості для більш точної самоідентифікації ведуться дискусії в науковому середовищі України вже протягом тривалого часу.

По-третє, важливим кроком сьогодні має стати підвищення рівня обізнаності населення України щодо етнічнонаціональних регіональних особливостей країни завдяки спільній роботі волонтерів, громадських організацій, міжнародних організацій, освітянських та наукових кіл. В цьому сенсі важливо було би визначити майданчики проведення інформаційних кампаній задля надання якісної інформації мешканцям різних регіонів держави про особливості життєдіяльності співгромадян в межах Програми загальнонаціонального порозуміння через національний діалог. Доречним була би організація та проведення загальнонаціональних форумів та круглих столів, інтерактивних майданчиків для обміну думками ЗМІ, а також регіональних культурних і освітніх обмінів молоді, студентства, творчих колективів, викладачів.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України №287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] // Рада національної безпеки і оборони України. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/396.html>
2. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін: Збірник наукових праць. Т.2. / Інститут соціології НАН України. – К., 2014. – Вип.1 (15).
3. Розподіл населення Закарпатської області, яке визначило себе русинами та вказало в якості рідної мови русинську мову (у % до загальної кількості чисельності населення). Всеукраїнський перепис населення [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: [http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/varval.asp?ma=19A050501_02_021_&ti=19A050501_02_021_.%20%D0%E0%E7%EF%E4%B3%EB%20%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF%20%CF%20%EA%E0%F0%EF%E0%F2%F1%FC%EA%EE%BF%20%EE%E1%EB%E0%F1%F2%B3,%20%FF%EA%E5%20%E2%E8%E7%ED%E0%F7%E8%EB%E2%0%F1%E5%E1%E5%20%F0%F3%F1%E8%ED%E0%EC%E8%20%F2%E0%20%E2%E8%EA%E0%E7%E0%EB%E0%20%E2%20%E2%0%FF%EA%E0%F1%F2%B3%20%F0%B3%E4%ED%E0%BF%20%EC%E0%E2%E8%20%F0%F3%F1%E8%ED%F1%FC%EA%F3%20%EC%EE%E2%F3%20\(1,2,3,4\)&path=../Database/Census/05/01/01/&lang=1&multilang=uk](http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/varval.asp?ma=19A050501_02_021_&ti=19A050501_02_021_.%20%D0%E0%E7%EF%E4%B3%EB%20%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF%20%CF%20%EA%E0%F0%EF%E0%F2%F1%FC%EA%EE%BF%20%EE%E1%EB%E0%F1%F2%B3,%20%FF%EA%E5%20%E2%E8%E7%ED%E0%F7%E8%EB%E2%0%F1%E5%E1%E5%20%F0%F3%F1%E8%ED%E0%EC%E8%20%F2%E0%20%E2%E8%EA%E0%E7%E0%EB%E0%20%E2%20%E2%0%FF%EA%E0%F1%F2%B3%20%F0%B3%E4%ED%E0%BF%20%EC%E0%E2%E8%20%F0%F3%F1%E8%ED%F1%FC%EA%F3%20%EC%EE%E2%F3%20(1,2,3,4)&path=../Database/Census/05/01/01/&lang=1&multilang=uk)
4. Буркут І. Русинство: минуле і сучасність / І. Буркут. – Чернівці: Прут, 2009.
5. Закарпаття в етнополітичному вимірі Україні [Електронний ресурс] // Інститут політичних та етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Режим доступу: <http://ipiend.gov.ua/uploads/docs/zakarpaz.pdf>

6. Довідь Робочої групи з Універсального періодичного огляду, Женева, 5–16 травня 2008. Універсальний періодичний огляд [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України. – Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/upr/information_Ukr_ru_21022012.pdf
7. Висновки до проекту Постанови Верховної Ради України про русинів в Україні [Електронний ресурс] // Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. – Режим доступу: <http://kompravrud.rada.gov.ua/kompravrud/control/uk/doccatalog/list?curDir=47036>
8. Дослідження «Думки і погляди населення України: грудень 2014 року» [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: <http://opros2014.zn.ua/west>
9. Закарпаття, Галичина та Буковина утворюють єдину територіальну одиницю? [Електронний ресурс] // Сайт Репортер. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/novosti/167668>
10. Звернення до міжнародної спільноти щодо визнання Україною карпатсько-русинської національної меншини [Електронний ресурс] // Русинський міжнародний медіальний центр. – Режим доступу: <http://rusynmedia.org/consortium/recognition-ukraine-PR.html>
11. У Закарпатті розпочала роботу моніторингова група з питань прав національних меншин [Електронний ресурс] // Медіагрупа Голос UA. – Режим доступу: http://ua.golos.ua/suspilstvo/v_zakarpate_nachala_rabotu_monitoringovaya_gruppa_po_voprosam_prav_natsmenshistv_008
12. Правозахисники наполягають на визнання русинів національною меншиною [Електронний ресурс] // РБК–Україна. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/pravozashchitniki-nastaivayut-priznanii-rusinov-1431281427.html>
13. Закарпатська ОДА. Управління, відділи ОДА. Відділ національностей та релігій. Список національно-культурних товариств Закарпатської області [Електронний ресурс] // Закарпатська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/publication/content/8450.htm>
14. Інформаційно-аналітичні та довідково-статистичні матеріали про виконання Рамкової конвенції про захист національних меншин у Закарпатській області [Електронний ресурс] // Закарпатська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/497/1503201655.pdf>
15. Національна політика на Закарпатті після приєднання краю до Угорщини 1939–1944 рр. [Текст]: розшир. автореф. дис. / В. І. Брензович; Університет ім. Л. Етвеша. – Будапешт: [б.в.], 2002. – 67 с.
16. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/802-15>
17. Закон України «Про засади державної мовної політики» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

References

1. Ukaz Prezidenta Ukrainy №287/2015 «Pro rishennya Rady natsionalnoj bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 rtavnaya 2015 roku «Pro Strategiju natsionalnoj bezpeky Ukrainy» [Elektronnij resurs] // Rada natsionalnoj bezpeky i oborony Ukrainy. – Rezym dostupu: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/396.html>
2. Ukrainjs'ke suspil'stvo: monitoring sotsial'nyh zmin: Zbirnyk naukovyih prats'. T.2. / Instytut sotsiologij NAN Ukrainy. – K., 2014. – Vyp.1 (15).
3. Rozpodil naseleenny Zakarpats'koj oblasti, yake vyznachylo sebe rusynamy ta vkazalo v yakosti ridnoj movy rusyns'ku movu (u % do zagal'noj chysel'nosti naseleenny). Vseukrajins'kyj perepys naseleenny [Elektronnij resurs] // Derzavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Rezym dostupu: [http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/varval.asp?ma=19A050501_02_021_&ti=19A050501_02_021_.%20%D0%E0%E7%EF%E4%B3%EB%20%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF%20%CF%20%EA%E0%F0%EF%E0%F2%F1%FC%EA%EE%BF%20%EE%E1%EB%E0%F1%F2%B3,%20%FF%EA%E5%20%E2%E8%E7%ED%E0%F7%E8%EB%E2%0%F1%E5%E1%E5%20%F0%F3%F1%E8%ED%E0%EC%E8%20%F2%E0%20%E2%E8%EA%E0%E7%E0%EB%E0%20%E2%20%E2%0%FF%EA%E0%F1%F2%B3%20%F0%B3%E4%ED%E0%BF%20%EC%E0%E2%E8%20%F0%F3%F1%E8%ED%F1%FC%EA%F3%20%EC%EE%E2%F3%20\(1,2,3,4\)&path=../Database/Census/05/01/01/&lang=1&multilang=uk](http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/varval.asp?ma=19A050501_02_021_&ti=19A050501_02_021_.%20%D0%E0%E7%EF%E4%B3%EB%20%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%ED%FF%20%CF%20%EA%E0%F0%EF%E0%F2%F1%FC%EA%EE%BF%20%EE%E1%EB%E0%F1%F2%B3,%20%FF%EA%E5%20%E2%E8%E7%ED%E0%F7%E8%EB%E2%0%F1%E5%E1%E5%20%F0%F3%F1%E8%ED%E0%EC%E8%20%F2%E0%20%E2%E8%EA%E0%E7%E0%EB%E0%20%E2%20%E2%0%FF%EA%E0%F1%F2%B3%20%F0%B3%E4%ED%E0%BF%20%EC%E0%E2%E8%20%F0%F3%F1%E8%ED%F1%FC%EA%F3%20%EC%EE%E2%F3%20(1,2,3,4)&path=../Database/Census/05/01/01/&lang=1&multilang=uk)

% F 2 % E 0 % 2 0 % E 2 % E A % E 0 % E 7 % E 0 % E B % E E % 2 0 % E 2 % 2 0 % F F % E A % E E % F 1 % F 2 % B 3 % 2 0 % F 0 % B 3 % E 4 % E D % E E % B F % 2 0 % E C % E E % E 2 % E 8 % 2 0 % F 0 % F 3 % F 1 % E 8 % E D % F 1 % F C % E A % F 3 % 2 0 % E C % E E % E 2 % F 3 % 2 0 (1,2,3,4)&path=../Database/Census/05/01/01/&lang=1&multilang=uk

4. Berkut I. Rusynstvo: mynule I suchasnist' / I. Berkut. – Chernivtsi: Prut, 2009.

5. Zakarpattia v etnopolitychnomu vymiri Ukrainy [Elektronniy resurs] // Instytut politychnykh ta etnonatsional'nykh doslidzen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – Rezym dostupu: <http://ipiend.gov.ua/uploads/docs/zakarpatt.pdf>

6. Dopovid' Robochoji grupy z Universal'nogo periodychnogo oglyadu, Zeneva, 5–16 travnya 2008. Universal'nyy periodychnyy oglyad [Elektronniy resurs] // Ministerstvo Ujstytisiji Ukrainy. – Rezym dostupu: http://www.minjust.gov.ua/upr/information_Ukr_ru_21022012.pdf

7. Vysnovky do proectu Postanovy Verhovnoji Rady Ukrainy pro rusyniv v Ukraini [Elektronniy resurs] // Komitet Verhovnoji Rady Ukrainy z pytan' prav ljudyny, natsional'nyh mentshyn i miznatsional'nyh vidnosyn. – Rezym dostupu: <http://kompravlud.rada.gov.ua/kompravlud/control/uk/doccatalog/list?currDir=47036>

8. Doslidzennya «Dumky i pozlyady naselennya Ukrainy: gruden' 2014 roku» [Elektronniy resurs] // Miznarodnyy tsentr perspektivntsh doslidzen'. – Rezym dostupu: <http://opros2014.zn.ua/vest>

9. Zakarpattia, Galychyna ta Bukovyna utvoryat' ejdynu terytorial'nu odynitsju? [Elektronniy resurs] // Sajt Reporter. – Rezym dostupu: <http://ua-reporter.com/novosti/167668>

10. Zvernennya do miznarodnoji spil'noty shodo vyznannya Ukrainy karpato-rusynsk'oji natsional'noji menshyny [Elektronniy resurs] // Rusynsk'kyj mazarodnyy medial'nyy tsentr. – Rezym dostupu: <http://rusynmedia.org/consortium/recognition-ukraine-PR.html>

11. U Zakarpatti rozpochala robotu monitoringova grupa z pytan' prav natsional'nyh menshyn [Elektronniy resurs] // Mediagrupa Golos UJ A. – Rezym dostupu: http://ua.golos.ua/suspilstvo/v_zakarpate_nachala_robotu_monitoringovaya_gruppa_po_voprosam_praw_natsmenshystv_008

12. Pravozahysnyky napolyagajut' na vyznanni rusyniv natsional'noju menshynuju [Elektronniy resurs] // RBK-Ukraina. – Rezym dostupu: <http://www.rbc.ua/ukr/news/pravozashchitniki-nastaiavayut-priznani-rosinov-1431281427.html>

13. Zakarpats'ka ODA. Upravlinnya, viddily ODA. Viddil natsional'nostej ta religij. Spysok natsional'no-kul'turnykh tovarystv Zakarpats'koi oblasti [Elektronniy resurs] // Zakarpats'ka oblasna derzavna administratsiya. – Rezym dostupu: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/8450.htm>

14. Informatsijno-analitychni ta dovidkovo-statystychni materialy pro vykonannya Ramkovoji konvenciji pro zahyst natsional'nyh menshyn v Zakarpats'kij oblasti [Elektronniy resurs] // Zakarpats'ka oblasna derzavna administratsiya. – Rezym dostupu: <http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/497/1503201655.pdf>

15. Natsional'na polityka na Zakarpatti pislya pryjednannya kraju do Ugorshyny 1939–1944 rr. [Tekst]: rozshyr. avtoref. dys. / V. I. Brenzovych; Universtet im. L. Etvesha. – Budapest: [b.v.], 2002. – 67 s.

16. Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiju Evropejs'koi hartij regional'nyh mov abo mov menshyn» [Elektronniy resurs] // Verhovna Rada Ukrainy. – Rezym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/802-15>

17. Zakon Ukrainy «Pro zasady derzavnoji movnoji polityky» [Elektronniy resurs] // Verhovna Rada Ukrainy. – Rezym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

Degterenko A. M., PhD (Political Sciences), Associate Professor Chief consultant of the ethnopolitical sector of The National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), degterenko@niss.gov.ua

The «Ruthenian issue» as the example of the politicization of the ethnicity in Ukraine

The «Ruthenian question» in the context of the politicization of ethnicity in Ukraine is under the study. There were analyzed some factors that lead to the ethnic and political conflicts on the ground of the Ruthenian issue in Ukraine. It also uses empirical methods: monitoring, mathematics and statistics, including structural and typological grouping of base material. The utmost role of state, of the national scientific society and public in the way to the minimization of appeals to the stability of Ukrainian society with regard to the Ruthenian ethnic conflict factors is highlighted. Some recommendations for the national state institutions, public organizations and Mass Media aiming to foresee the possible contradictions and conflicts on the ground of the «Ruthenian separatism» are presented. The recommendations have made for

consideration the ethnic features in the context of ethnic and national politics in regions.

Keywords: Ruthenian' separatism, political Rusynism, Transcarpathia (Zakarpattia), nationwide consolidation, ethnic selfidentity, ethnic and national policy, regional identity.

Дегтеренко А. Н., кандидат политических наук, доцент, главный консультант сектора этнополитики, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), degterenko@niss.gov.ua

Политизация этничности на примере «русинского вопроса» в Украине

Рассмотрен «русинский вопрос» в контексте политизации этничности в Украине. Проанализированы факторы, которые могут приводить к этнополитическим конфликтам в Украине в соответствии с русинской проблематикой. Использован диалектический метод исследования, а также эмпирические – мониторинг, математико-статистические, в частности, структурное и типологическое группирование базового материала. Акцентирована роль государства, научного сообщества и общественности в минимизации угроз социальной стабильности украинского общества, связанных с русинским этноконфликтным фактором. Сформулированы рекомендации государственным институтам, общественным организациям и СМИ по прогнозированию противоречий и возможных конфликтов на почве «русинского сепаратизма». Разработаны практические рекомендации по учету этнонациональных особенностей в контексте реализации в регионах государственной этнополитики.

Ключевые слова: русинский сепаратизм, политическое русинство, Закарпатье, общенациональная консолидация, этническая самоидентификация, этнонациональная политика, региональная идентичность.

УДК 327.8(73:8=134)

Зазуляк З. М., аспірантка кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), Zoriana_Zazuliak@i.ua

Політичний вимір мультилатералізму США у Латинській Америці

Подано аналіз сучасного політичного мультилатералізму США у латиноамериканському регіоні. Визначено та доведено, що мультилатералізм США у Латинській Америці діє неефективно та дисфункційно. Розглянуто діяльність Організації американських держав та Саміту Америк як ключових політичних багатосторонніх інституцій у регіоні. Проаналізовано притуплюючі інституції з боку регіональних структур, що виключають участь США.

Ключові слова: мультилатералізм США у Латинській Америці, міжамериканська система, Організація американських держав, Саміт Америк, Спільнота країн Латинської Америки та Карибського басейну.

У Західній півкулі мультилатералізм у політичній сфері є дисфункціональним, що виражається у співіснуванні величезної кількості інституцій, форумів та ініціатив, яку часто називають *міжамериканською системою*. Ядро цієї системи формують три основні міжамериканські багатосторонні установи: Організація американських держав (ОАД), Саміт Америк та Міжамериканський банк розвитку (МБР). Їх доповнюють інші важливі інституціональні гравці регіону: Панамериканська організація охорони здоров'я, підрозділи Світового банку, Лагіноамериканська економічна система (SELA), Андійська корпорація розвитку (CAF), Економічна комісія ООН для Латинської Америки і Карибського басейну (ECLAC), а також структури, що займаються питаннями захисту навколишнього середовища, регіональної та громадської безпеки, захисту прав жінок, ініціативи соціального спрямування і т.д. Окрім того, діють численні неурядові організації, в тому числі компанії та асоціації приватного сектора, профспілкові організації, аналітичні центри, фонди, консультативні центри з розвитку,